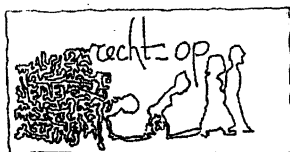

VAART IEDEREEN WEL BIJ DE ACTIEVE WELVAARTSSTAAT ?

**Armen vragen aanpassing
van de sociale uitkeringen
aan de evolutie van de welvaart.**

vzw Recht-Op

in samenwerking met

Samenwerkingsverband Turnhout

(Binnen zonder bellen v.z.w., De Anjer v.z.w., Mensen met een hart, W.inT.)

oktober 2000

Marnic Clarys (red.)

INLEIDING	1
1. De samenwerking tussen verenigingen waar armen het woord nemen en de Vlaamse administratie.	3
<i>Dialogoog als methode.</i>	3
<i>Bruggen leggen?</i>	3
2. De weg naar een thema voor de VICA-themagroep welzijn.	4
<i>Iedereen gelijk voor de (OCMW)-wet?</i>	4
<i>Het Beheerdersteam en het Samenwerkingsverband Turnhout.</i>	4
<i>Bestaansminimum in een historisch dieptepunt.</i>	5
3. Enkele redenen waarom de sociale uitkeringen niet aangepast worden aan de evolutie van de welvaart.	5
<i>De koe bij de horens?</i>	5
<i>De sociale uitkeringen aanpassen? Nog eventjes geduld a.u.b.</i>	6
4. Té lage uitkeringen. Niet zonder gevolgen.	7
<i>1e gevolg: groeiende schuldoverlast voor basisbehoeften</i>	7
<i>2e gevolg: hoogdagen voor bedelcircuits</i>	8
5. Activeren kan verkeren.	9
<i>Een vlieger voor iedereen?</i>	9
<i>Vraag en aanbod: een harde realiteit.</i>	9
<i>Moeten werken, werkt niet altijd.</i>	9
6. Hulp is meer dan geld geven, zoals armoede meer dan geld is.	11
7. Wat heeft een GEZIN MET TWEE KINDEREN nodig om menswaardig te kunnen leven?	12
<i>Een eigen manier van rekenen.</i>	12
<i>Wie zegt wat luxe is?</i>	12
<i>Een korf vol.</i>	13
<i>Overleven en menswaardig leven.</i>	14
<i>En ook nog ...</i>	14
8. Wat heeft een ALLEENSTAANDE nodig om menswaardig te kunnen leven?	19
9. Enkele besparingstruiks die armen te voorschijn moeten toveren om te kunnen overleven met de huidige sociale uitkeringen.	22
BESLUIT	26
BIBLIOGRAFIE	28
BIJLAGEN	29
1. lijst van verenigingen die meewerkten aan dit dossier	29
2. lijst van publicaties Recht-Op v.z.w.	31

Vlaams minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen, mevr. Mieke Vogels, bakt in haar beleidsbrief (januari 2000) ter bestrijding van de kansarmoede drie thema's af waar ze prioritair wil aan werken: gezondheidszorg, jeugd en kinderen en schuldoverlast. Verder vermeldt de brief dat binnen het thema 'schuldoverlast' o.a. werk zal gemaakt worden van 'preventie van overkreditering'.

Concretere plannen om overkreditering te voorkomen, werden op 4 juli 2000 tijdens de bijeenkomst van VICA-plenair¹ uit de doeken gedaan. Mevr. Veerle De Beuckeleer, raadgever van mevr. Vogels, stelde toen het 'actieplan schuldbemiddeling' voor.

Het plan omvat vier grote actiepunten:

1. preventie:
 - striktere wetgeving rond bijvoorbeeld verstrekken van kredieten
 - algemene info- en sensibiliseringscampagne naar consumenten toe
 - concrete preventiecampagnes naar specifieke doelgroepen (b.v. jongeren)
 - individuele preventie
2. financiële en inhoudelijke ondersteuning van de erkende schuldbemiddelingsdiensten
3. beleidsgericht onderzoek (b.v. evolutie in cliëntprofiel, relatie schuldbemiddeling, budgetbeheer, budgetbegeleiding, relatie schuldbemiddeling & financiële steun door OCMW, ...)
4. beleidsadvisering

De actiepunten van dit plan zijn op zich zinvol. Er wordt echter jammerlijk (en opnieuw) vergeten dat armen in hoofdzaak 'overlevingsschulden' maken. Dit zijn schulden die noodgedwongen gemaakt worden voor basisbehoeften: energierekeningen, voeding, huur, kledij, schoolkosten, ... Kopen op krediet is voor armen het onvermijdelijk gevolg van een structureel tekort aan bestaansmiddelen. De bedragen van de sociale uitkeringen, die zich momenteel in een triest historisch dieptepunt bevinden, zijn daar niet vreemd aan. Alleen werk maken van een striktere wetgeving m.b.t. kredietverlening en daarnaast kansarmen 'leren omgaan met geld' zal uiteindelijk weinig zoden aan de dijk brengen.

Dit dossier is, net zoals de beleidsintenties, een pleidooi tot preventieve aanpak van overkreditering en overmatige schuldoverlast. Zonder afbreuk te doen aan bovenstaand plan formuleren wij andere voorstellen tot actie. In plaats van accenten te leggen op gedragsverandering bij armen zelf, staan we in dit dossier stil bij de diepere oorzaken en passende maatregelen ter preventie van overkreditering en overmatige schuldoverlast.

Bij armen is de diepere oorzaak van overkreditering en overmatige schuldoverlast het langdurig ontbreken van een menswaardig inkomen. Logische maatregel is het aanpassen van de sociale uitkeringen aan de evolutie van de welvaart.

¹ VICA = Vlaamse Intersectoriële Commissie Armoedebestrijding. Meer uitleg over VICA vind je op blz. 3.

Het Algemeen Verslag over de Armoede, nu bijna zes jaar geleden gepubliceerd, vermeldt in het deel over 'schulden': "... dat het beschikbaar inkomen de essentiële voorwaarde is om de armoede te doorbreken. Om een menswaardig leven te leiden, moet men zich onvermijdelijk op de consumentenmarkt begeven, want het is daar dat men zowel onontbeerlijke goederen koopt (voedsel, huisvesting, kleding, onderwijs, cultuur) als goederen die het leven aangenamer en boeiend maken."

Daarom werkten enkele verenigingen waar armen het woord nemen, samen aan dit dossier. Mensen die in armoede leven berekenden zelf hoeveel inkomsten een alleenstaande en een gezin met twee kinderen nodig hebben om menswaardig te kunnen leven. Het uiteindelijke bedrag dat ze uitkwamen is een richtlijn over het minimuminkomen waarop iedereen recht zou moeten hebben. De cijfers stellen het 'totale inkomen' voor: alle bronnen van inkomsten, kinderbijslag inclusief.

We willen met dit werk vooral signaleren dat het geen sinecure is om met de huidige sociale uitkeringen te (over)leven. De kloof tussen werkenden en niet-werkenden wordt er de laatste jaren niet kleiner op en dat is niet zonder gevolgen. We hebben niet de ambitie om concrete voorstellen te formuleren over precies welke uitkering er op welke termijn dient opgetrokken te worden. Dit zijn technische zaken die niet horen bij de taak van de verenigingen waar armen het woord nemen. Met de berekeningen willen we de specifieke kijk van armen en hun voorstellen m.b.t. sociale levensminima bespreekbaar maken. De cijfers kunnen dienen als richtnorm of als uitgangspunt voor dialoog.

Op de vergadering van VICA-plenair wees mevr. De Beukeleer terecht op het feit dat aanpassing van sociale uitkeringen niet tot de bevoegdheid van een de Vlaamse minister voor Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen behoort. De bereidheid om mee het pleidooi te voeren op federaal niveau is wél aanwezig, zo werd benadrukt. Gezien de huidige budgettaire ruimte bij de overheid en de vele kwalijke gevolgen van sociale uitkeringen die niet aangepast zijn aan de evolutie van de welvaart, is het hoog tijd om daar werk van te maken.

We pleiten voor een verhoging van de vervangingsinkomens, althans voor een bepaalde groep, los te koppelen van de activering van de uitkeringsgerechtigden. Sommigen zullen nooit het vooropgestelde activeringstempo kunnen volgen.

We hopen alvast dat dit dossier aanleiding is om over de aanpassing van de sociale uitkeringen (en daarmee ook de preventie van overmatige schuldoverlast) de dialoog tussen armen, hun verenigingen en de Vlaamse en Federale overheid effectief vorm te geven.

1. De samenwerking tussen verenigingen waar armen het woord nemen en de Vlaamse administratie

Dialogoog als methode.

Recht-Op v.z.w. is erkend als vereniging waar armen het woord nemen. Samen met armen willen we het onderhandelingsproces tussen armen, de samenleving en de overheid bevorderen. In groep worden ervaringen verzameld en beleidsvoorstellen uitgewerkt rond thema's uit diverse levensdomeinen. Met deze signalen pleiten we voor het opheffen van de structurele oorzaken van armoede.

Het Samenwerkingsverband Turnhout bestaat uit vier verenigingen waar armen het woord nemen: Binnen zonder bellen v.z.w., De Anjer v.z.w., Mensen met een hart en W.inT.²

De overheid is sedert het Algemeen Verslag over de Armoede steeds meer vragende partij naar veranderingsvoorstellen vanuit armen zelf. De dialogomethode bleek, en blijkt steeds opnieuw, effectieve en efficiënte veranderingsvoorstellen op te leveren.

Bruggen leggen?

Sedert de goedkeuring van de eerste Beleidsnota Armoedebestrijding (juli 1989) opteerde de toenmalige Vlaamse Executieve voor het voeren van een geïntegreerd en gecoördineerd armoedebeleid. Om de coördinatie op administratief niveau te verzekeren, werd de Vlaamse Intersectoriële Commissie Armoedebestrijding (VICA) opgericht. De administratie Gezin en Maatschappelijk Welzijn kreeg het voorzitterschap en secretariaat van deze commissie toegewezen.

Naast ambtenaren uit de relevante administraties, Vlaamse overheidsinstellingen en externe deskundigen zaten er ook vertegenwoordigers van de verenigingen waar armen het woord nemen in de commissie. Onder andere via deze weg wilde de overheid aan Vlaamse kant vorm geven aan de dialogomethode.

Op 8 juli 1992 besliste de Vlaamse regering tot oprichting van acht themagroepen binnen de VICA. De thema's waren: welzijn, jeugd, cultuur en sport, huisvesting, gezondheid, onderwijs, tewerkstelling en sociale vernieuwing.

In de VICA-themagroep welzijn gaf de administratie vooral de armenorganisaties een stem. Deze themagroep wilde een forum aanbieden en de brug leggen met beleidsverantwoordelijken.

Recht-Op v.z.w. was actief van april 1999 binnen de VICA-themagroep welzijn. Het Samenwerkingsverband Turnhout sloot aan vanaf september 1999.

² Voor een korte beschrijving van de werking van de verschillende partners van het Samenwerkingsverband Turnhout: zie bijlage 1.

2. De weg naar een thema voor de VICA-themagroep welzijn.

Iedereen gelijk voor de (OCMW-)wet?

De VICA-themagroep welzijn koos om te werken aan het thema 'schuldoverlast' en daaraan verbonden *budgetbegeleiding, - beheer en schuldbemiddeling*.

Blijkt dat elk OCMW zijn eigen normen hanteert voor het bepalen van het sociaal levensminimum. Het gaat dan bijvoorbeeld over het 'leefgeld' dat mensen (mogen) overhouden. Het leefgeld is meestal datgene wat er bij budgetbeheer overblijft na de betaling van de vaste kosten en de afbetalingen. Concreet komt het er op neer dat de hulpvrager bij het ene OCMW meer leefgeld krijgt dan bij een ander OCMW. En dit bij gelijkaardige financiële en/of sociale situaties. Soms verschillen de bedragen voor leefgeld van werker tot werker in één OCMW. Het gevolg is dat de omvang van het leefgeld niet alleen afhankelijk is van de financiële mogelijkheden van de cliënt. Het hangt ook (en misschien vooral) af van de eigen kijk op sociale minima van het desbetreffende OCMW, dienst of individuele werk(st)er.

Enkele richtnormen voor leefgeld uit de bevraging van een onderzoek van de Stichting Welzijnszorg³:

- “- Het minimum is 200 fr. per dag of 1000 fr. per week.
 - Er wordt een minimum gehanteerd van 2000 fr. per week voor een alleenstaande.
 - Het leefgeld van een alleenstaande schommelt rond de 2500 fr. per week. Een gezin met 3 kinderen krijgt ongeveer 6000 fr. per week.”
- Afhankelijk van het OCMW moeten de volgende uitgaven met het leefgeld betaald worden: voeding, vervoer, kleding, schoolkosten, ontspanning, onvoorziene medische kosten, ...

Het Beheerdersteam & Het Samenwerkingsverband Turnhout.

Binnen Recht-Op v.z.w. startte in oktober 1999 een werkgroep (samengesteld uit armen die aan de groepswerking van Recht-Op v.z.w. deelnemen) die de vergaderingen van de VICA-groep welzijn voorbereidt. De zes leden van deze werkgroep doopten zichzelf tot 'Het Beheerdersteam' (cfr. *budgetbeheer*).

Na overleg met de VICA-werkgroep startten ze hun zoektocht naar een richtnorm: wat is het minimum aan leefgeld waarover een persoon moet beschikken om menswaardig te kunnen leven in onze samenleving?

De achterliggende denkpiste was dat indien OCMW's en andere diensten zich op deze richtnorm zouden baseren, er meer eenvormigheid zou zijn bij het bepalen van bijvoorbeeld het minimum aan 'leefgeld' bij budgetbeheer en- begeleiding of bij schuldbemiddeling.

Na enkele bijeenkomsten van het Beheerdersteam nam de VICA-themagroep welzijn de tussentijdse resultaten onder de loep. Er ontstonden enkele nieuwe ideeën en ambities. In plaats van een richtnorm m.b.t. leefgeld te zoeken, werd gekozen om een stap verder te zetten. Vanaf nu zou het Beheerdersteam berekenen 'hoeveel financiële middelen een gezin met twee kinderen nodig heeft om menswaardig te leven.'

In Turnhout startte, onder impuls van het Samenwerkingsverband Turnhout, eveneens een werkgroep die het zelfde zou berekenen voor een alleenstaande.

³ Goris J., Stuur de rekening maar naar het OCMW! Budgetbegeleiding, budgetbeheer en schuldbemiddeling in de Antwerpse OCMW's, Antwerpen, Stichting Welzijnszorg Provincie Antwerpen, 1999, 94 blz.

Meteen werd het idee gelanceerd om te pleiten voor een hoger basisinkomen en daarmee (opnieuw) voor het aanzwengelen van het maatschappelijk debat over sociaal-vitaal levensminimum!

Bestaansminimum in een historisch dieptepunt.

Momenteel bedraagt het bestaansminimum 21.334 fr. voor een alleenstaande en 28.445 fr. voor een gezin en voor een alleenstaande met kinderlast. Sinds het midden van de jaren tachtig werden de bedragen niet meer aangepast aan de evolutie van de welvaart van de rest van de bevolking. (Het bedrag wordt wel automatisch gecorrigeerd voor de muntontwaarding, via de index.)

Vranken, Van Menxel en Geldof kwamen tot die vaststelling na berekeningen i.f.v. hun jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting 1999. De sociale kloof tussen gezinnen die leven van een inkomen uit arbeid en gezinnen die leven van een vervangingsinkomen is daarom sedert midden tachtig voortdurend gegroeid.

Het recentste rapport van het Centrum voor Sociaal Beleid bevestigt deze vaststelling: “De armoede bij gezinnen met een tewerkgesteld gezinshoofd is afgenomen, van 1,9% in '85 naar 0,8% in '97, terwijl de armoede bij gezinnen met een niet-tewerkgesteld gezinshoofd is toegenomen met 11,4% naar 16% in dezelfde periode. Vooral bij gezinnen met een werkloos, ziek of invalide gezinshoofd is de toename het sterkst van 19,7% naar 36,8% bij werklozen en van 8,3% naar 16,4% bij zieken en invaliden. Van de gezinnen met uitsluitend een werkloosheidsuitkering blijft in '97, 57,9% arm, nagenoeg een verdubbeling t.o.v. '85 (30%), bij de gezinnen met enkel pensioenuitkering blijft 13,3% arm in '97 tegenover 10,8% in '85. De toename van de armoede sinds '85 is vooral toe te schrijven aan de toenemende verslechtering van de inkomenspositie van uitkeringsgerechtigden t.o.v. de andere bevolkingsgroepen en het algemene welvaartspeil.”⁴

Vranken, Van Menxel en Geldof stellen ook nog dat “de Belgische bijstand, in vergelijking met de bijstandsstelsels in de meeste omliggende landen, relatief lage minimuminkomens waarborgt”.

In het Algemeen Verslag over de Armoede worden er terecht geen doekjes om gewonden: het bestaansminimum is te weinig om (waardig) mee te leven en te veel om dood van te gaan. Ook ervaringen van groepsleden van Recht-Op v.z.w. bevestigen dit steeds opnieuw.

3. Enkele redenen waarom de sociale uitkeringen niet aangepast worden aan de evolutie van de welvaart.

De koe bij de horens?

De overheid wil haar verantwoordelijkheid niet ontlopen en uitkeringsgerechtigden niet zomaar laten stikken. De uitkeringen verhogen, past echter (voorlopig) niet in de huidige politiek van de ‘actieve welvaartsstaat’. De uitkeringen verhogen zou namelijk betekenen dat de strijd tegen de werkloosheidsval al op voorhand verloren is, zo luidt de redenering.

⁴ uit: Vlaamse intersectorale Commissie Armoedebestrijding, Verslag verenigde vergadering VICA en verenigingen waar armen het woord nemen 4 juli 2000, Brussel, 2000, 24 blz.

Om armen toch enigszins een menswaardig leven te bieden en hen de kans te geven deel te nemen aan de samenleving heeft men dan maar gekozen voor oplapwerk. Afhankelijk van hun woonplaats, hun situatie en de middelen (overschotten?) die voor handen zijn, kunnen ze 'genieten' van: gratis kaarten voor niet volledig uitverkochte concertzalen, voedselpakketten, verwarmingstoelagen, supplementen voor schoolkosten, extra's voor huishuur, bonnen tijdens de sinterklaasperiode, speciale tussenkomsten voor hospitalisatiekosten en medicamenten, cultuurcheques, brandstoffsubsidies, enz. (sommige van deze initiatieven zijn ondertussen afgeschaft of waren zeer kortlopend).

Al deze indirecte maatregelen vatten de koe echter niet ten gronde bij de horens. Armen zelf vragen namelijk geen uitzonderingsmaatregelen. Dit wordt veelal als betuttelend ervaren en versterkt het stigma. Daarenboven vermindert daardoor de greep op het eigen leven en de autonomie. Het is het aanbod dat bepaalt wat de arme nodig heeft. Iemand die bijvoorbeeld liever een tweede TV in huis haalt in plaats van cheques te krijgen om aan 'cultuur' te kunnen participeren, heeft pech. Iemand die niet met de bus rijdt ook.

Deze meer en meer voorkomende vormen van geconditioneerde hulp zijn ook niet steeds bekend bij armen. En om er beroep op te kunnen doen moeten armen vaak, en nóg maar eens, bewijzen dat ze werkelijk arm zijn. Logisch en haast onvermijdelijk gevolg is dat deze surplussen door armen niet gezien worden als rechten maar gunsten.

Al deze extra's zijn dus veeleer noodoplossingen in plaats van structurele maatregelen. Ondanks de vele intentieverklaringen van beleidsverantwoordelijken om armoede geïntegreerd, inclusief en structureel aan te pakken, is er een zekere terugval naar meer paternalisme merkbaar.

De sociale uitkeringen aanpassen? Nog eventjes geduld a.u.b.

Dhr. Johan Vande Lanotte, vice-eerste minister en minister van Begroting, Maatschappelijke Integratie en Sociale Economie, erkende onlangs in verschillende persberichten het probleem van de te lage vervangingsinkomens. Vanaf 2002 zou er, aldus dhr. Vande Lanotte, werk kunnen gemaakt worden van een lichte verhoging van de uitkeringen.

In zijn beleidsnota schetst dhr. Vande Lanotte enkele redenen om de verhoging nog wat uit te stellen: in de uitbouw van een actieve welvaartsstaat dient in eerste instantie geen nadruk gelegd te worden op een passieve benadering. In plaats van armoede te bestrijden met werkloosheids- en OCMWuitkeringen wordt geopteerd voor het activeren van uitkeringsgerechtigden. De beste vorm van maatschappelijke emancipatie van armen is hun integratie op de arbeidsmarkt, benadrukt de nota. "Mensen die over een job beschikken verwerven niet alleen een inkomen, maar ook een plaats in de maatschappij, sociale contacten, persoonlijke voldoening, uitzicht op een betere toekomst, op nieuwe kansen."

De strijd tegen armoede veronderstelt, nog steeds volgens de beleidsnota, een emancipatorische grondslag, waar de betrokkene zelf centraal staat.

Een andere reden om momenteel het minimuminkomen niet te verhogen is de ambitie van de regering om de werkloosheidsval een halt toe te roepen. Het verschil tussen de uitkeringen en wat er netto overblijft van de laagste lonen uit arbeid zou anders bij het verhogen van de sociale uitkeringen te klein worden.

De motivatie om te werken wordt daardoor aanzienlijk lager. Dit is nu al een reëel probleem. Hetzelfde geldt echter voor de vele vormen van buitengewone steun. Als een bestaansminimumtrekker werk vindt, verliest hij een pak voordelen. Ook door de gestage groei van de geconditioneerde hulp wordt de strijd tegen de arbeidsval er dus niet gemakkelijker op. Het verlagen van de fiscale druk op de lage inkomens uit arbeid kan hier mogelijks wél soelaas brengen. Op die manier kunnen de laagste inkomens toch iets meer overhouden. Het voorstel tot belastingshervorming (augustus 2000) van de minister van Financiën, dhr. Reynders, is een stap in deze richting. Het verschil in hoogte tussen de uitkeringen en de laagste lonen zal erdoor vergroten en past perfect in het ‘activeringsplaatje’. Eén categorie valt wel opnieuw uit de woelige hervormingsboot: de uitkeringsgerechtigden ...

Daarnaast dient tot vervelens toe gewezen te worden op het feit dat de vermogensverdeling nog veel ongelijker loopt dan de inkomensverdeling. Vranken, Van Menxel en Geldof wijzen er in hun jaarboek op dat het aandeel in het totale vermogen van de 10% armste gezinnen slechts 1% bedraagt. Wil de politieke wereld echt werk maken van een gelijker verdeling dan kan een vermogensbelasting niet langer uitblijven. De stevige druk uitgeoefend door de groepen die erbij zouden (moeten) inschieten, is uiteraard niet in verhouding tot de vraag vanuit de armsten naar een herverdeling. Dit zou echter niet mogen beletten dat de politieke moed samengeraapt wordt om alvast een maatschappelijk debat aan te zwengelen over belasting op inkomens uit kapitaal.

De gedachte uit de eerder vermelde beleidsnota dat “armoedebestrijding niet kan voortvloeien uit een paternalistische maatschappijopvatting”, is in ieder geval toe te juichen. Ondanks deze te appreciëren politiek van ‘empowerment’ pleiten we om de noodzakelijke aanpassingen van de uitkeringen niet langer uit te stellen. Het uitstellen ervan heeft enkele minder fraaie tot perverse en mensonterende gevolgen.

4. Té lage uitkeringen. Niet zonder gevolgen.

1e gevolg van té lage uitkeringen: groeiende schuldoverlast voor basisbehoeften

Het armoedebestrijdingsbeleid dat vandaag gevoerd wordt, heeft als uitgangspunt voor alle individuen een leven te garanderen dat overeenkomt met de menselijke waardigheid. Iedereen moet met andere woorden o.a. over enkele materiële basisvoorwaarden kunnen beschikken: kledij, voeding, onderdak, verwarming, ziekenzorg, een inkomen, ... De ervaring binnen Recht-Op leert dat dit tot op heden niet altijd het geval is.

Daarom kunnen de armsten vaak niet anders dan schulden maken om zichzelf en/of hun gezin te kunnen (blijven) voorzien van deze basisbehoeften. Deze onoverkomelijke schulden worden, tegen alle vooroordelen in, dus niet gemaakt voor wat niet-armen ‘overdreven luxe’ noemen. Het is voor arme gezinnen, met de huidige uitkeringen, soms letterlijk onmogelijk om alle energierekeningen, de huur, voeding, gezondheidskosten, kledij, ... te betalen.

Verschillende wetenschappelijke onderzoeken naar de aard van de schuldenlast bij de meest armsten bevestigen eveneens deze ervaringen. In het jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting 1999 ontlenen de auteurs aan Brodala, die op zijn beurt ontleent aan De Greef, vier oorzaken van schuldoverlast.

Mensen in bestaansonzekerheid en armoede zouden in hoofdzaak 'overlevingsschulden' maken. "Voor hen is kopen op krediet vaak een noodzaak. Bij de minste tegenslag belanden zij echter onverbiddelijk in een schuldenspiraal. Voor deze personen is het gebrek aan bestaansmiddelen structureel; het maakt deel uit van een web van problemen op vlak van inkomen, werk, wonen, gezondheid, psychosociale en relationele problematiek. Hun perspectief op vooruitgang is gering en ze worden maatschappelijk vaak met de vinger gewezen." Brodala pleit voor deze categorie dan ook terecht voor "het opnemen van een politieke en sociale verantwoordelijkheid, waarbij het accent niet zozeer op gedragsverandering moet liggen maar op materiële en immateriële ondersteuning."

Het Algemeen Verslag over de Armoede verwijst naar een onderzoek dat het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies in 1994 uitvoerde. De resultaten van het onderzoek (zoals ze beschreven staan in het Algemeen Verslag over de Armoede) spreken boekdelen en onderstrepen de theorie dat armen hoofdzakelijk overlevingsschulden (moeten) maken:

- van de 1000 ondervraagde personen die uitsluitend van het bestaansminimum leven signaleert 35% dat ze gemiddeld 40% van hun uitkering aan de huishuur moeten besteden.
- 1 bestaansminimumtrekker op 4 ziet een kwart van zijn budget opgeslort worden door energiekosten (verwarming, electriciteit)
- 16% van de mensen leveren gemiddeld een vierde van hun inkomen in voor (vaste) gezondheidszorgen
- 9% van de ondervraagde mannen houdt na het betalen van het onderhoudsgeld nog slechts 1/3de van het bestaansminimum over om de andere levenskosten te kunnen mee dekken
- 8% van de mensen moet de helft van het bestaansminimum afstaan om schulden en leningen te delgen
- 5% tenslotte besteedt een vierde van het bestaansminimum aan de studiekosten van de kinderen."

Het is duidelijk dat er na aftrek van dergelijke vaste kosten maar een peulschil meer overblijft om van te leven (voeding, kledij, ontspanning, ...).

2e gevolg van té lage uitkeringen: hoogdagen voor bedelcircuits

De recent opgerichte Armoedecel van de Stad Antwerpen schat dat er 65 organisaties in en rond de stad voedsel bedelen⁵. Er zouden tussen de 2000 en 3000 mensen beroep op doen. De enorme groei van deze sector tijdens de voorbije 10 jaar spreekt voor zich.

Spijts alle goede bedoelingen helpt afhankelijkheid van noodhulp in geen geval bij het tot stand komen van een positief gevoel van eigenwaarde. Kansen krijgen om een positiever zelfbeeld te ontwikkelen is nu net voor generatie-armen van groot belang.⁶

Het gaat op dit moment zelfs zo ver dat sommige OCMW's systematisch doorverwijzen naar organisaties die voedsel bedelen. Naast de dagelijkse zorg om rond te komen met het karige inkomen, komt er voor de armsten nog eens de vernedering van 'moeten vragen' bij.

⁵ Er zijn 65 geregistreerde afnemers bij de voedselbank van het arrondissement Antwerpen - Mechelen - Turnhout. Daarnaast zijn er eveneens nog enkele voedselbedelingsorganisaties die geen afnemer zijn.

⁶ zie ook: Dossier voedselbedeling, Recht-Op v.z.w., 1998, 16 blz.

5. Activeren kan verkeren

Een vlieger voor iedereen?

“De actieve welvaartsstaat investeert in mensen, in opleiding, in werk en niet enkel en alleen in uitkeringen”: duidelijke taal uit de beleidsnota van minister Vande Lanotte. Een manier van denken over onze welvaartsstaat waar je, zo op het eerste zicht, moeilijk iets kunt tegen hebben. Of toch?

Is het wel per definitie, zoals in de nota staat, dat “mensen die over een job beschikken niet alleen een inkomen verwerven, maar ook een plaats in de maatschappij, sociale contacten, persoonlijke voldoening, uitzicht op een betere toekomst en nieuwe kansen”? Gaat deze vlieger wel op voor iedereen die werk heeft of vindt?

Vraag en aanbod: een harde realiteit.

Mensen die minder kansen kregen om te studeren en/of een aantal vaardigheden/attitudes missen, zijn sowieso niet altijd een aantrekkelijke partij voor werkgevers. Zo zijn er groepsleden van Recht-Op die al jarenlang actief zoeken naar volwaardig werk, maar nergens terecht kunnen. Vooral de vraag naar geschoolde arbeiders is groter dan het aanbod, maar voor veel armen is bijscholen om toch ergens in te kunnen passen gemakkelijker gezegd dan gedaan. Het is m.a.w. een illusie te veronderstellen dat onze kennismaatschappij iedereen van een volwaardige job kan voorzien. Er wordt op de huidige arbeidsmarkt zoveel van werknemers verwacht dat het geen verwondering mag opwekken dat een deel ervan niet aan alle hoge eisen kan (blijven) voldoen. Dit is waarschijnlijk een rechtstreeks gevolg van de vrije markt waar onherroepelijk de wet van de sterkste geldt. Wie het allemaal niet bij kan benen kan niet anders dan achterna hollen. We moeten onder ogen durven zien dat de vrije markt ook enkele minder fraaie gevolgen heeft.

Er is nood aan een afbakening die verduidelijkt wanneer het al dan niet wenselijk en zinvol is om mensen tot in den treure te blijven activeren voor een job. Deze afbakening kan het best vorm krijgen in permanent overleg met verenigingen waar armen het woord nemen.

Moeten werken, werkt niet altijd.

Onderstaande praktijkvoorbeelden nuanceren enigszins de optimistische kijk van de overheid op ‘de actieve welvaartsstaat’ en de éénzijdig positief ingeschatte gevolgen ervan.

- De wirwar van nepstatuten en banenplannen biedt niet altijd een bevredigende uitweg voor armen.⁷ Er gedwongen in verzeild geraken kan kwalijke gevolgen hebben.

Bovendien laat de praktische uitwerking van de verschillende banenplannen vaak te wensen over. Meestal trekken de werknemers uiteindelijk aan het kortste eind.

Een vrouw die door een te lage uitkering in allerlei problemen terecht komt, stapt vol goeie moed halftijds in een Wep-plus statuut. Ze krijgt van de firma waar ze poetst een loon. Daarbovenop een ‘Wep-plus vergoeding’ vanuit de RVA en de vakbond blijft de helft van de werkloosheidsuitkering op haar rekening storten.

⁷ WOTEPa (Woon - en Tewerkstellings-Programma Antwerpen) maakte in 1999 een brochure met informatie over verschillende tewerkstellingsinitiatieven (PWA, Smet-banen, Wep-plus, ...). Naast uitleg over de initiatieven werd per initiatief telkens ingegaan op de voor- en nadelen voor wie erbinnen tewerkgesteld is. Er werden eveneens, algemeen rond arbeid en specifiek per tewerkstellingsinitiatief, beleidsadviezen geformuleerd.

Het is voor de werkgever ook allemaal nieuw. Hij stuurt sommige noodzakelijke papieren te laat op naar de RVA en de vakbond. Zij kunnen op hun beurt maar uitbetalen als ze deze bewijzen in handen hebben.

Gevolg: het stempelgeld en de aanvulling worden veel te laat uitbetaald. Gevolg: enkele afspraken m.b.t. afbetaling van schulden kunnen niet nageleefd worden. Gevolg: deurwaarders die in rij aankloppen.

De vrouw kan zich daardoor natuurlijk moeilijk ten volle concentreren op het werk. Met alle gevolgen vandien ...

De werkgever porde de mevrouw aan om er maar mee op te houden. Ze was eigenlijk toch te klein van gestalte om te poetsen en als de werkgever haar zou ontslaan zou zij een hoop administratieve problemen krijgen. Er werd op aangedrongen dat ze zelf ontslag zou nemen. Wat voor haar daarvan de gevolgen zouden zijn, werd niet uitgelegd...

- Regelmatig stellen we binnen Recht-Op v.z.w. vast dat sommige werkgevers profiteren van de onwetendheid van sommige (kansarme) werknemers in een benarde financiële situatie.

Een alleenstaande moeder met een vervangingsinkomen en verhoogde kinderbijslag kreeg een in haar ogen aantrekkelijk werkaanbod. Het werd dan ook vrij rooskleurig voorgesteld. Ze ging in op het aanbod zonder de financiële gevolgen te kunnen inschatten. Omdat er schulden waren, werd loonbeslag uitgevoerd én de verhoogde kinderbijslag werd een gewone kinderbijslag. Ze hield ze zo goed als niks méér over dan voordien. Na twee weken bleek de job te zwaar en toch wel minder rooskleurig dan eerst voorgesteld. Ze besliste ermee te stoppen. Gevolg van de twee weken werk was dat ze de eerste zes maanden haar recht op verhoogde kinderbijslag verloor en een lager inkomen had dan voordien.

- De inspanningen die armen leveren om aan werk te geraken komen hen niet steeds ten goede.

Verskillende groepsleden getuigen dat ze omwille van hun uiterlijk afgewezen worden als ze solliciteren. Dit is vernederend en steeds opnieuw pijnlijk. Vaak krijgen ze niet eens een kans om stil te staan bij hun kwaliteiten. Verplicht worden om te solliciteren is voor deze mensen ronduit schrikwekkend.

Groepsleden van Recht-Op v.z.w. die langer dan een half jaar dezelfde job mogen/kunnen uitoefenen zijn uitzonderingen. Meestal vallen armen wat werk betreft willens nillens van de regen in de drop. Oorzaken liggen vaak in het ontbreken van de gewenste vaardigheden, kennis of werkattitudes. Een kansarm verleden op allerlei levensdomeinen is daar natuurlijk niet vreemd aan.

Vaak kunnen armen de hele papierwinkel bij iedere nieuwe werksituatie niet volgen en zijn zij het die beschuldigd worden van 'ook nooit met iets in orde te zijn'. Dit heeft natuurlijk een ontmoedigend effect. Vaak volgt dan snel het verwijt dat 'ze toch geen werk willen, zelfs al zouden ze er aangeboden krijgen'.

- In sommige situaties creëert werk eerder problemen dan dat het problemen oplost.

Een alleenstaande moeder van zes kinderen investeert sedert 2 jaar veel tijd en energie in het terug thuis krijgen van haar drie oudste, geplaatste kinderen.

De onderhandelingen met de jeugdrechtsbank en de contacten met de ettelijke diensten die over de vloer komen, vergen zoveel van haar dat het op dit ogenblik onmogelijk is om er nog eens werk bij te nemen.

Er zijn zoveel paperassen in orde te brengen, de zorg van de drie jongste is op zich een voltijds job en de drie oudste bezoeken met het openbaar vervoer vraagt onmogelijk veel georganiseer.

Aan de ene kant is bij deze vrouw de wil om te werken aanwezig omdat rondkomen met de huidige uitkering alleen maar problemen schept. Anderzijds kan ze dan niet meer de nodige energie en tijd investeren om te voldoen aan de eisen en voorwaarden vanuit de rechtsbank.

Het is onwaarschijnlijk dat deze pijnpunten zullen verdwijnen wanneer de actieve welvaartsstaat op kruissnelheid komt. De beleidsoptie om vóór alles te activeren naar werk toe, geeft geen garantie dat iedereen een volwaardige job zal uitoefenen en de daarbij beschreven baten zal ondervinden.

We kunnen zelfs, gezien bovenstaande opsomming van negatieve gevolgen, omwille van ethische overwegingen, pleiten om sneller een verhoging van het basisinkomen door te voeren. Als de actieve welvaartsstaat geen garanties biedt op een menswaardige toekomst voor armen, is uitstel van aanpassing van de uitkeringen niet te verdedigen.

6. Hulp is meer dan geld geven, zoals armoede meer dan geld is.

Natuurlijk draait bij kansarmoede niet alles rond centen. Het is geen nieuws om te stellen dat armoede niet alleen gaat over meer en minder 'hebben' maar evengoed over meer en minder 'zijn'. De Vlaamse minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke kansen, mevr. Vogels, vat het als volgt samen op de bijeenkomst van VICA-plenaire op 4 juli 2000: "Een armoedebeleid is niet gelijk aan een inkomensbeleid."

De getuigenissen van armen zelf liegen er inderdaad niet om: de niet zichtbare aspecten van armoede zijn vaak nog pijnlijker om dragen dan de materiële ontberingen en de beperkte financiële ruimte. De gevoelens van schaamte, het laag zelfbeeld, de voort-durende uitzichtloze stress... De inhoud van de verschillende dossiers van Recht-Op v.z.w. toont dit meer dan eens aan.⁸

Toch dient, en dit ook en vooral op vraag van armen zelf, gewezen te worden op de samenhang tussen materieel tekort en immateriële ontberingen. Over te weinig inkomsten beschikken, brengt (en het kan niet voldoende herhaald worden) schulden voor basisbehoeften teweeg. Daarnaast vergroot als gevolg van te lage uitkeringen de kans op een slechte gezondheid, mensonterende woontoestanden, kleiner netwerk, beperktere mobiliteit, minder ontspanningsmogelijkheden,...

Onder punt 9 wordt beschreven welke 'besparingstruks' uitkeringsgerechtigden noodgedwongen uit hun hoed moeten toveren om te overleven. Deze praktijkvoorbeelden drukken ons met de neus op de feiten: armoede is meer dan geld, maar geld speelt toch wel een hoofdrol!

⁸ Voor een overzicht van de beschikbare dossiers van Recht-Op v.z.w.: zie bijlage 2.

7. Wat heeft een GEZIN MET TWEE KINDEREN nodig om menswaardig te kunnen leven?

Een eigen manier van rekenen.

Er bestaan verschillende methodes om te berekenen welk inkomen minimaal nodig is om rond te komen. Karel Van den Bosch onderscheidt vier typen: de wettelijke -, de relatieve -, de subjectieve - en de budgetmethode⁹.

Het Beheerdersteam koos voor de budgetmethode: eerst wordt een lijst of 'korf' opgesteld van noodzakelijke goederen en diensten. Daarna wordt per artikel of dienst een prijs vastgesteld. De hoeveelheid vermenigvuldigd met de prijs levert uiteindelijk een bedrag op per onderdeel. De som van deze bedragen resulteert in het totaal bedrag.

Critici verwijten de budgetmethode dat de opgestelde minimumbudgetten altijd beïnvloed worden door de feitelijke levensstandaard en levenswijze in een bepaald land en tijdvak. Een andere kritiek is dat er altijd waarde-oordelen komen kijken bij de keuze van wat al dan niet in de korf opgenomen wordt. Van den Bosch stelt dat deze kritiek op zichzelf juist is. Het maakt daarom het opstellen van normen via de budgetmethode niet onzinnig of overbodig. "Zolang de gemaakte keuzes in de mate van het mogelijke verantwoord worden, en men zich ervan bewust is dat een budget alleen geldig is voor een bepaalde maatschappij en een bepaald tijdvak."

Wie zegt wat luxe is?

Op de eerste bijeenkomst van Het Beheerdersteam werd stil gestaan bij de vraag: 'wat is luxe?'. De antwoorden op deze vraag zijn, zoals eerder vermeld, heel subjectief. Er komen altijd waarde-oordelen bij te pas. Net daarom is het essentieel om deze vraag te stellen aan generatie-armen. *Zij hebben wellicht een andere kijk en dus andere ideeën over minimumnormen in vergelijking met de meeste (middenklasse) hulpverleners en onderzoekers. Dit is net de meerwaarde van de berekeningen die de armenorganisaties maakten in functie van dit dossier.*

De vraag is niet alleen over hoeveel geld maar ook over welke goederen en diensten een individu op z'n minst dient te beschikken om een 'menswaardig leven' te kunnen leiden. Het gaat evengoed over vragen als: heb je een TV nodig om in onze samenleving een menswaardig leven te kunnen leiden? Is een TV een (goedkoop) middel om zich te vermaken en de zorgen even uit het hoofd te zetten of is een TV een overbodig luxegoed als je arm bent?

Een andere reden om de berekeningen door armen zelf te laten uitvoeren vinden we in gegevens van de gezinsbudgetenquêtes van het NIS (besproken in Vranken, Geldof, Van Menxel, Jaarboek 1998: blz. 90 - 91). Uit deze gegevens blijkt dat de consumptie-uitgaven van post tot post verschillen naargelang de grootte van het inkomen van het gezin. Zo wordt bij gezinnen met een zeer laag inkomen bijna de helft van het gezinsbudget besteed aan voeding en huurgelden. En ook: de 25% minst rijken consumeren drie keer minder dan de 25% rijksten. *Het spreekt voor zich dat niet-armen een andere korf zouden samenstellen en andere bedragen zouden hanteren.*

⁹ Voor meer verduidelijking van de verschillende methodes: Van den Bosch K., Wat heeft een gezin nodig om rond te komen? Budgetnormen voor drie type-gezinnen. Antwerpen, in: Berichten Centrum voor Sociaal Beleid, UFSIA, oktober 1997, 28 blz.

Een korf vol.

Het Beheerdersteam gebruikte de lijst van goederen en diensten die in de tekst van Van den Bosch opgesomd worden als vertrekpunt. Ze overliepen deze lijst en stelden telkens de vraag: 'is dit goed of deze dienst luxe?'. Alles wat niet als luxe bestempeld werd, moest opgenomen worden in de lijst van *noodzakelijke* goederen en diensten. Een TV werd niet als luxe aanzien en dus als een noodzakelijk goed. In de berekening van het sociale levensminimum werd daarom de aankoop van een TV, kijk- en luistergeld en de aansluitingskosten in rekening gebracht.

Het samenstellen van een korf vol noodzakelijke goederen en diensten verliep vrij vlot. De meeste artikelen kregen onmiddellijk de stempel 'noodzakelijke dienst of goed'. De volgende artikelen lokten discussie uit over het al dan niet 'luxe zijn'.

- eten buitenshuis: Werd uiteindelijk als noodzakelijk gezien.
 "Onze kinderen moeten toch ook de wereld en wat er allemaal bestaat kunnen ontdekken. Uit gaan eten is dus ook in het belang van hun opvoeding en ontwikkeling."
- alcohol: Dit goed vond het Beheerdersteam luxe.
 "Toch is het belangrijk om alcohol in huis te hebben als je bijvoorbeeld bezoekers iets wil aanbieden."
- telefoon: Geen luxe. De groepsleden vinden het belangrijk om bereikbaar te zijn voor hun partner en kinderen. Ook als je bijvoorbeeld interimwerk doet kan dit echt noodzakelijk zijn. Voor enkelen is een GSM met kaart goedkoper dan een vast toestel met maandelijkse abonnementskosten.
- electriciteit, gas: "Is in geen geval luxe, maar je moet er wel zuinig mee omgaan", aldus de leden van het Beheerdersteam.
- kledij: Trends en mode volgen wordt als luxe gezien. De groepsleden stellen dat het normaal is dat iemand met weinig financiële middelen haar/zijn kleren draagt tot ze versleten zijn.
 "Je moet natuurlijk niet in vossen rondlopen, maar toch wel je kleren lang genoeg dragen."
- aanvullende verzekering (b.v. hospitalisatieverzekering):
 "Wie al eens zonder hospitalisatieverzekering is opgenomen in een ziekenhuis weet dat zo'n verzekering geen luxe is."
 Hierover was er onmiddellijk eensgezindheid
- auto: Ook de leden van het Samenwerkingsverband Turnhout vonden een wagen luxe. Net als de mensen van het Beheerdersteam gaan ze er van uit dat je met het openbaar vervoer zo goed als overal kan geraken. Let wel: we spreken hier over een stadssituatie. Voor uitzonderingen of noodgevallen, zo werd verder akkoord gekomen, kan je beroep doen op een taxi. In dergelijke gevallen is een taxi geen luxe.

- schoolkosten: “We kunnen het niet verdragen dat onze kinderen uitgesloten worden omdat we iets niet kunnen betalen. Zolang het onderwijs niet écht gratis is, zijn deze soms onterechte kosten noodzakelijk.”
- vrije tijd (TV, speelgoed, cultuurbeleving, een reis):
“Wij hebben evengoed nood aan ontspanning. Dit is geen luxe !”

Het uiteindelijke resultaat van samenstelling van de korf van noodzakelijke goederen en diensten is de lijst van artikelen die opgesomd zijn in de tabellen vanaf blz. 15.

Overleven en menswaardig leven.

De volgende bijeenkomsten zocht het Beheerdersteam naar wat een gezin met 2 kinderen (van 5 en 8 jaar) maandelijks minimum uitgeeft per goed of dienst.

De groep formuleerde per artikel telkens het bedrag dat er per maand absoluut minimum dient uitgegeven te worden. Ze noemden dit het ‘*overlevingsinkomen*’ (dit zijn de getallen die achter A/ staan in het kader).

Daarnaast formuleerde de groep ook telkens een bedrag per maand om menswaardig te kunnen leven. Dit noemden ze het ‘*menswaardig inkomen*’ (dit zijn de getallen die achter B/ staan in het kader).

Bij *overlevingsinkomen* moet je je het volgende voorstellen: i.p.v. limonade koop je grenadine en vermeng je dat met water uit de kraan, je vergelijkt voortdurend alle prijzen uit de goedkoopste winkels (Wibra, Aldi, ...), je doet beroep op de ‘bedelcircuits’ (voedselpakketten, gratis kledij, ...), ...

Deze bedragen zijn volgens Het Beheerdersteam ‘net genoeg om niet dood van te gaan’ en dus niet menswaardig. Leven met zo’n inkomen houdt je drie maanden vol (om een moeilijke periode te overbruggen) maar geen jaar.

De bedragen van het *menswaardig inkomen* daarentegen geven iets meer ademruimte. Maar ook niet veel meer dan dat! Het gaat over bedragen waarbij je kan stellen dat de kansen tot uitsluiting, omdat je de financiële middelen niet hebt, kleiner worden. Het blijft echter een ‘sociale minimumnorm’. Concreet komt het er op neer dat je je al eens een nieuw kleedje tijdens de zomer kunt permitteren, dat je eens een extra snoepje aan je kinderen kunt geven, dat je je als gezin een daguitstap naar de zee kunt veroorloven, dat je eens een T-shirt van wat betere kwaliteit kunt aanschaffen, dat je de gevraagde schoolkosten eens op tijd kan betalen, dat je een hobby kan uitoefenen, ...

En ook nog...

- ⚡ De uitkomsten van de berekeningen zijn het bedrag van het volledig beschikbare inkomen, inclusief de gezinsvergoeding.
- ⚡ Het is net eigen aan de problematiek van overmatige schuldoverlast dat ook de afbetalingen van de schulden een grote hap van het beschikbare inkomen opsorpen.
Bij het samenstellen van de korf werd geen rekening gehouden met de uitgave ‘schulden afbetalen’.

- ⌞ Het gesprek en de berekeningen over welke bedragen bij de goederen en diensten horen, nam veel tijd in beslag. Vaak waren er lange discussies omdat iedereen op zijn eigen manier met geld omgaat en elk haar/zijn prioriteiten heeft. De één hecht veel belang aan voeding, terwijl de ander mooie meubels belangrijk vindt. Praten over je eigen uitgavenpatroon is tevens praten over wat je belangrijk vindt in je leven. Het Beheerdersteam kwam in totaal negen keer samen om voor alle artikelen tot een consensus te kunnen komen.
- ⌞ De budgetten kunnen op het eerste zicht hoog lijken. Dit komt omdat we het hier *over lange termijn budgetten* hebben, waarvan gezinnen verschillende jaren na elkaar moeten van leven. Daarom is er ook rekening gehouden met de vervanging van meubels gordijnen, keukengerief, matrassen, stoelen, tafel, ...
Er werd telkens een berekeningswijze toegepast die rekening houdt met de levens- of gebruiksduur van het artikel.
Enkele voorbeelden:
- * 6 stoelen + tafel = 12.000 fr., bruikbaarheid: 4 jaar = 3000 fr./ jaar
 - * wasmachine: 20.000 fr., bruikbaarheid: 7 jaar = 2900 fr./ jaar
 - * potten en pannen: 3000 fr. voor een set van 6, bruikbaarheid: 5 jaar = 600 fr./ jaar
 - * 2 fietsen voor de kinderen: 2 x 5000 fr. = 10.000 fr, bruikbaarheid: 2 jaar = 5000fr/jr.
 - * enz.
- ⌞ We hebben het bij het over een gezin met twee kinderen van 5 en 8 jaar. Als je *kleine kinderen* hebt komen er nog eens *extra kosten* bij: pampers, babyvoeding, enz.. Ook pubers kunnen dure grillen hebben: merkkledij, uitgaan, ...

ARTIKEL	OPDELING ARTIKEL	GESCHATTE PRIJS
voeding	aardappelen (20 kg)	250 fr./ maand
	spaghetti (2 kg)	90
	rijst (2 kg)	150
	vlees / vis (10 kg)	2000
	groenten (20 potten)	1100
	koffie (1 kg)	240
	smeerboter (1,5 kg)	90
	tomatensaus (4x)	50
	limonade, frisdrank, water (80 l)	1650
	melk (20 flessen)	450
	frituurvet (2 kg)	180
	brood (25x groot)	1250
	beleg (4x 1kg)	1200
	snoep, koekjes, chips, versnaperingen	600
	fruit (3kg/week)	500
	tabak (20x)	2000
	filters (5x)	200
		+-----
		12.000 fr./ maand

		A= overlevingsinkomen = 12.000 fr./ maand B= menswaardig inkomen = 16.000 fr./ maand
kledij	schoenen jassen broeken kinderen broeken ouders ondergoed kousen shorts bovenkledij mutsen, sjaals, handschoenen zwemgerief turngerief vrouwenkledij (rok, kledje) pyjama's +----- = 43300 fr./ jaar A= 3500 fr./ maand B= 5000 fr./ maand	4800 fr./ jaar 4000 4000 6000 6000 3500 2000 5000 1000 1500 1500 2000 2000 +----- = 43300 fr./ jaar A= 3500 fr./ maand B= 5000 fr./ maand
huishoudgoederen	potten & pannen tafel + 6 stoelen bestek, borden, glazen salon kuisgerief (wc-papier, waspoeder, wasverzachter, afwasmiddel, dweil, aftrekker, borstel, ...) lakens, gordijnen, huishoudtextiel handdoeken, ... slaapkamers (kinderen & volwassenen) 3 kasten vloerbekleding wasmachine strijkijzer stofzuiger lampen + lampenhouders koffiezet vuiniszakken koelkast gasvuur +-----	600 fr./ jaar 3000 2000 6000 12000 6000 8000 9000 7000 2900 400 1200 1000 500 2160 1500 1500 +-----

		= 64. 760 fr. per jaar A= 6000 fr./ maand B= 7500 fr/ maand
huishoudelijke diensten	ramen schoonmaken post droogkuis	400 fr./ maand 100 150 +----- 650 fr./ maand A= 650 fr./ maand B= 750 fr./ maand
telefoon		A= 3000 fr./ maand B= 4000 fr./ maand
persoonlijke verzorging	kapper, zeep, tandenborstel, shampoo, cosmetica, ...	A= 1500 fr./ maand B= 2000 fr./ maand
persoonlijke artikelen	zonebril, tas, paraplu, horloge, juwelen, ...	A= 800 fr./ maand B= 1000 fr./ maand
gezondheidszorg	huisarts aanvullende verzekering medicatie + onvoorziene kosten 'gewone extra's' (astma, oogarts, kinesist, tandarts, ...)	6700 fr./ jaar 18.000 17.000 28.000 +----- 70.000 fr./ jaar A=B=5800 fr./ maand
vervoersonkosten	1 brommer 1 fiets volwassene 2 fietsen kinderen bus, tram, trein, taxi	5500 fr./ jaar 7500 fr./ jaar benzine 30.000 fr. aankoop (gaat 10 jaar mee = 3000 fr./ maand) 7500 fr. aankoop (gaat 5 jaar mee = 1500 fr./ jaar) 2 x 5000 fr. = 10.000 fr. (gaat 5 jaar mee = 2000 fr./ jaar) 7200 fr./ jaar A= 2500 fr./ maand B= 3000 fr./ maand

schoolkosten	kind in kleuteronderwijs kind in lager onderwijs	1500 fr. per maand 2500 A= 4000 fr./maand B= 5500 fr./maand
vrijetijdsgoederen en - diensten	TV, radio, speelgoed, fototoestel, bloemen en planten, kerstversiering, cultuurbeleving (cinema, optreden), daguitstappen, zwemmen, ...	A= 134.000 fr./jaar (waarvan 50.000fr. voor een reis) = 11.000 fr./ maand B= 180.000 fr./jaar = 15.000 fr./ maand
energieverbruik	electriciteit, gas (voor wasmachine, warm water, koken, droogkas, ...)	A=B= 5500 fr./ maand
verzekeringen	brandverzekering familiale verzekering we gaan er van uit dat het gezin in een huurwoning woont)	2500 fr./ jaar 2500 A=B= 420 fr./ maand
water & belastingen	zuivering water afvalheffing provinciebelasting -als je huurt: geen grondbelasting - als je geen wagen hebt: geen wegentax	2000 fr./ jaar 2000 2000 A=B= 500 fr./maand
huishuur	er zijn grote verschillen tussen het huren van een sociale woning en een woning van de privé-markt	A= 14.000 fr./maand B= 20.000 fr./maand

**ALGEMEEN TOTAAL
GEZIN MET TWEE
KINDEREN:**

**A / overlevingsinkomen
= 71.350 fr./maand**

**B/ menswaardig inkomen
= 92.150 fr./maand**

8. Wat heeft een ALLEENSTAANDE nodig om menswaardig te kunnen leven?

Het Samenwerkingsverband Turnhout berekende hoeveel een alleenstaande nodig heeft om menswaardig te kunnen leven. Daarvoor kwamen vijf armen zeven keer samen tussen april en augustus 2000. De vijf deelnemers van de werkgroep werden gerecruteerd uit vier Turnhoutse verenigingen: Binnen zonder bellen, De Anjer, Mensen met een hart en W.inT..

Ze gebruikten dezelfde methode als de werkgroep van Recht-Op v.z.w. om tot de uiteindelijke som te komen. De korf goederen en diensten werd eveneens grotendeels overgenomen.

Ze maakten, in tegenstelling tot het Beheerdersteam, geen onderscheid tussen overlevings- en menswaardig inkomen. Ze hielden bij de berekening echter wél rekening met het feit of iemand al dan niet ernstig ziek is.

Daarnaast dient het opgemerkt dat de deelnemers van de werkgroepen allemaal in een stad wonen. In kleinere dorpen is het openbaar vervoer waarschijnlijk niet zo goed uitgebouwd en zijn winkels e.d. ook vaak verder weg.

ARTIKEL	OPDELING ARTIKEL	GESCHATTE PRIJS
voeding	aardappelen (15 kg)	210 fr./ maand
	spaghetti (1 kg)	50
	rijst (500 gr)	50
	groenten (12 kg)	750
	melk (18 l)	360
	melkprodukten (4 l)	120
	olie (1 l)	70
	smeerboter (400 gr)	30
	bakboter (200 gr)	50
	eieren (12 stuks)	70
	vlees / vis (5 kg)	1000
	vleesbeleg (2,8 kg)	900
	choco / confituur (2 potten)	100
	brood (10 stuks)	600
	pistolets/sandwiches(20 stuks)	200
	fruit (6 kg)	300
	koffie (1 kg)	240
	thee (20 zakjes)	50
	fruitsap/frsidrank/water (60 l)	1200
	suiker (500 gr)	25
	bloem (500 gr)	25
	kruiden/bouillon	100
	versnaperingen	400
		TOTAAL = 6900 fr./maand
kledij	schoenen (sportschoenen, pantoffels)	4000 fr./ jaar

	ondergoed nachtkledij sokken, panty's broeken, shorts T-shirts, triuen, hemden jas muts, sjaal, handschoenen sportkledij	2500 700 1000 4000 4500 2000 300 1000 TOTAAL = 20.000 fr./jaar = 1667 fr./ maand
huishoudgoederen	meubelen potten, pannen bestek, servies kookfornuis koelkast koffiezet wasmachine droogrek strijkijzer; strijkplank stofzuiger verlichting gordijnen vloerbekleding, tapijten bedtextiel badkamertextiel keukentextiel poetsprodukten	10000 fr./ jaar 600 500 1500 1200 200 1200 50 300 500 600 1000 3000 2000 500 500 5000 TOTAAL = 28.650 fr. / jaar = 2388 fr. / maand
huishoudelijke diensten	ramen poetsen post, aangetekende verzendingen droogkuis klusjesdienst, kleine herstellingen onderhoud kachels, gasbrander, ...	280 fr./maand 150 150 200 300 TOTAAL = 1080 fr./ maand
telefoon	abonnement, aansluiting, rekeningen	TOTAAL = 1500 fr./ maand
persoonlijke verzorging	zeep, tandenborstel, shampoo, cosmetica, kapper, ...	TOTAAL = 1000 fr./ maand

persoonlijke artikelen	paraplu, tas, zonnebril, juwelen, ...	TOTAAL = 200 fr./ maand
gezondheidszorg	huisarts medicatie ziekenfonds bril, oogarts, tandarts, kinesist aanvullende verzekering bij ernstige ziekte x 4	1200 fr./ jaar 3600 3000 7000 7000 TOTAAL = 21.800 fr./ jaar = 1820 fr./ maand = 7280 fr./ maand
vervoersonkosten	aankoop fiets onderhoud fiets openbaar vervoer	1500 fr./ jaar 1500 3600 TOTAAL = 6600 fr./ jaar = 550 fr./ maand
vrije tijd	radio televisie vorming daguitstappen reis cinema, tijdschriften, hobby, sport, toneel, uit eten, ...	300 fr./ jaar 1200 2500 8000 20000 7500 TOTAAL = 39.500 fr./ jaar = 3295 fr./ maand
energieverbruik		TOTAAL = 3000 fr./ maand
verzekeringen	brandverzekering familiale verzekering	3000 fr./ jaar 2000 TOTAAL = 5000 fr./ jaar = 420 fr./ maand
belastingen	provinciebelasting milieubelasting afvalophaling vuilzakken kijk- en luistergeld	550 fr./ jaar 2000 2000 250 7500 TOTAAL = 12.300 fr./ jaar = 1025 fr./ maand

huishuur		TOTAAL = 12000fr./maand
----------	--	--------------------------------

**ALGEMEEN TOTAAL
SOCIAAL MINIMUM
ALLEENSTAANDE=**

36.845 fr./ maand

**ALGEMEEN TOTAAL
SOCIAAL MINIMUM
ALLEENSTAANDE BIJ
ERNSTIGE ZIEKTE =**

42.305 fr./ maand

9. Enkele besparingstruks die armen te voorschijn moeten toveren om te kunnen overleven met de huidige sociale uitkeringen.

Het is duidelijk dat de uitkomsten van bovenstaande berekeningen torenhoog boven de huidige bedragen van de sociale uitkeringen uitsteken. Enkele voorbeelden: een alleenstaande die bij zijn laatste werkgever 60.000fr. bruto verdiende, ontvangt tijdens zijn eerste jaar werkloosheid 36.296 fr. per maand. Dit bedrag beantwoordt aan het hierboven voorgestelde sociaal minimum. Vanaf de dertiende maand werkloosheid moet hij het echter stellen met 26.624 fr. per maand. Een gezin met twee kinderen (5 en 8 jaar), waarvan de man werkloos en de vrouw huisvrouw is, ontvangt maandelijks 45.302 fr. (kinderbijslag inbegrepen).

Een logische vraag die zich opdringt: hoe slagen mensen er in om ondanks deze lage inkomsten / uitkeringen toch te overleven?

Om de ontberingen en inspanningen van armen als gevolg van de te lage uitkeringen in beeld te brengen, noteren we hierna per artikel enkele manieren die leden van de werkgroep van Recht-Op v.z.w. toepassen om te besparen.

Natuurlijk tovert iederéén wel eens één of andere besparingstruk uit zijn of haar hoed. Het verschil tussen armen en mensen met een hoger inkomen ligt dan veelal in de grotere keuzemogelijkheden die de laatsten hebben over waarop ze willen besparen. Armen daarentegen moeten nagenoeg overal en altijd (proberen te) besparen.

Onderstaande citaten zijn slechts een greep uit een lange lijst die we moeiteloos verzamelden. Ze geven slechts een idee over de vele negatieve ervaringen die 'moeten besparen' teweegbrengt. Zoals hoger beschreven drukken onderstaande uitspraken ons met de neus op de feiten: armoede is meer dan geld, maar speelt er wel een hoofdrol in!

← voeding

“Ik eet niet elke dag een warme maaltijd om te besparen op voeding.”

“Brood, brood en nog eens brood. Dat eten wij thuis.”

“Ik koop zoveel mogelijk goedkoop vlees: worst, gehakt, 3^e keus biefstuk.”

“Ik haal voedsel bij de voedselbedeling. ‘t Is goed dat we voedselpaketten kunnen krijgen maar er zitten dikwijls dingen in die vervallen zijn. En ‘t is ook altijd ‘t zelfde dat ge krijgt: melk, spaghetti, bloem en brood. Als we over hebben smijten we dat weg. Wat moet ge daar anders mee doen. Mijn kinderen worden ook gepest op school omdat ze daar te weten zijn gekomen dat we voedselpaketten moeten halen.”

“Ik probeer niets weg te smijten. Overschotjes verwerk ik in een andere maaltijd.”

“Ik koop groenten op het einde van de markt. Soms zijn ze dan goedkoper.”

“Voor mijn kinderen bak ik geregeld pannenkoeken, wafels, verloren brood of broodpudding.”

“Wij halen nooit brood bij de bakker, maar in een groot warenhuis voor 20 fr. Dat is wel niet zo’n goed brood maar wel goedkoop.”

“Thuis drinken we altijd water met grenadine in plaats van limonade of cola.”

“Als ouders slaan we soms een maaltijd over om de kinderen eten te kunnen geven.”

← kleding

“Ik loop heel veel rond, van winkel tot winkel, om toch maar het goedkoopste te vinden.”

“Reclameblaadjes pluis ik altijd uit van voor naar achter en omgekeerd. Kortingsbonnen en zo knip ik dan altijd uit.”

“Er zijn tweedehandswinkels. Maar je moet opletten want er zijn er ook sjieke bij. Bij de echte rommelwinkels, waar ik ga, wordt ik dan wel niet echt als klant behandeld. Soms voel ik dat ze me liever zien gaan dan komen.”

“Ik kan niet kiezen voor de goedkoopste kledij omdat ik altijd de goedkoopste móet kopen om nog rond te geraken.”

← huishoudgoederen

“De goedkope meubelwinkels zijn niet altijd te bereiken als je geen auto hebt. Ik heb zo eens een kastje van Ikea op mijn rug naar huis gedragen.”

“Ik heb veel meubels die van familie heb gekregen. Voor één moest ik wel nog iets betalen.”

“Mensen met een groter inkomen hebben dikwijls twee eetserviezen: één voor iedere dag en een ander voor feesten. Ik ben zo een keer een eetservies van een vriend gaan lenen voor een feest.”

“Ik doe veel de rommelmarkten. Ge moet er wel veel tijd in steken, want ‘t is daar ook niet altijd zo goedkoop. Maar als ge tijd hebt, kunt ge wel iets vinden dat van pas komt. Potten en pannen en zo.”

“Ik heb een keer proberen te sparen voor een koelkast. En iedere keer als ik een beetje opzij gelegd had, moest ik het toch weer aan iets anders uitgeven. Ge kunt toch moeilijk uw kinderen niet mee laten gaan op bosklassen of als ge echt geen geld meer hebt om eten te kopen, gaat dat toch ook voor! Ik was dan iedere keer kwaad op mijn eigen dat ik niet kon sparen. Ik droom nu nog van die koelkast.”

← huishoudelijke diensten

“Ik maak zelf mijn kerst- en nieuwjaarskaartjes op de computer. Ik kan dat goed en doe dat graag. Moesten ze mij dat afpakken, ik zou in een zwart gat vallen. En ik bespaar er ook nog mee.”

“Als ik kleren koop kijk ik altijd of ik ze wel zelf kan wassen. Dan ben ik zeker dat ik niet naar de droogkuis moet.”

“Als ik een brief naar één of andere dienst moet sturen dan ga ik daar te voet naar toe. Zo spaar ik een postzegel uit en zeker als het aangetekend moet zijn, spaar ik geld uit. En ik ben er dan ook zeker van dat de brief toegekomen is.”

“Ik stuur nooit een sollicitatiebrief op, maar ga altijd zelf naar het bedrijf.”

“De droogkuis, daar ga ik nooit naartoe. Ik was mijn gordijnen zelf.”

“Ik geef soms mijn brieven door aan vrienden die in de buurt wonen van een dienst. Zij geven dan voor mij de brief af.”

“Mensen die op een bureau werken kopiëren of faxen dikwijls op het werk, wij moeten daarvoor altijd betalen.”

← telefoon

“Ik heb daar een goed trukske voor, om te besparen op telefoon. Ik bel zelf zo weinig mogelijk en laat mij zoveel mogelijk opbellen.”

“Ik bekijk op voorhand goed welke maatschappij het goedkoopste is. ‘t Is een hele studie maar ‘t brengt wel op.”

“We kunnen niet anders dan tijdens de piekuren bellen naar diensten en zo, en dat kan oplopen, want ge moet dikwijls lang wachten voor ge juist doorverbonden zijt. Vrienden en familie bellen we alleen maar tijdens de uren dat het minder kost.”

“Ik heb een GSM met een kaart gekocht om te besparen op den telefoon. Die kaart kost 1000 fr. Als de kaart op is, kan je niet meer bellen maar je wel nog laten opbellen. En met die kaart kan ik ook af en toe eens een maand tussenlaten en niet bellen als het er echt niet vanaf kan.”

← persoonlijke verzorging

“We laten ons haar knippen door vrienden of in het buurthuis.”

“Als ik mij eens wil schminken haal ik producten van de Krak.”

“Ik knip het haar van mijn kinderen zelf.”

“We kopen zoveel mogelijk de goedkoopste verzorgingsprodukten. Maar soms moet je voor je gezondheid nu en dan eens een duurder produkt kopen.”

“Ik vind sparen op persoonlijke verzorging zeer moeilijk.”

← persoonlijk artikelen

“Ik krijg sommige van die dingen, als een zonnebril of juwelen, van vrienden en familie of mijn partner.”

“Bij mij zit er een horloge in mijn GSM. Zo moet ik geen horloge meer kopen.”

“Ik ga nooit van die dure merken kopen. Op de markt vind ik veel goedkoper een handtas. Ik zou anders ook wel eens zo’n sjiek ding willen, maar dat gaat niet.”

“Op mijn verjaardag kreeg ik ook vanalles. Ik moest dat dan ook niet meer zelf gaan kopen.”

“De manier van besparen die we het meest gebruiken is de volgende: gewoon de dingen die je graag voor jezelf zou hebben niet kopen. ‘t Is rap gezegd, maar ‘t doet soms wel zeer.”

“Moesten we meer geld hebben dan zouden we graag een brommer, een fiets, een eigen huis en een reis kopen.”

“Als het financieel zou kunnen zou ik zeer graag een rijbewijs behalen.”

← gezondheidszorg

“Ik heb speciaal geen hospitalisatieverzekering om dat geld al niet kwijt te zijn. Niet dat ik dat niet zou willen, want er kan vanalles gebeuren...”

“Mijn dokter kent mijn situatie. Hij vindt het niet erg als ik later of bij een volgende bezoek betaal. Daarom blijf ik ook altijd naar dezelfde dokter gaan.”

“Altijd langs de spoedgevallen binnengaan is mijn besparingstruk op ziektekosten. Anders willen ze me niet verzorgen omdat ik daar nog schulden heb en niet direct 1000fr. kan afgeven. En nog een voordeel is dat je dan ook maar drie maanden later de rekening in je bus krijgt.”

“Ik ga naar bepaalde OCMW-ziekenhuizen. Daar krijg je ook altijd drie maanden later de factuur. Zo kan je het meer voorzien.”

“Voor de aankoop van een bril voor mij heb ik een jaar gewacht. Dan kon het er wel af.”

“Als ik ziek ben bespaar ik door niet naar de dokter te gaan. Het gaat meestal wel vanzelf over en ik leef nog altijd, dus... Ik ga wel altijd als mijn kinderen ziek zijn. Dan ben ik rap naar den dokter. Ik weiger te besparen op de gezondheid van mijn kinderen.”

← vervoerskosten

“Ik ken iemand die op den tram werkt. Ik wacht tot die passeert en dan moet ik niet betalen. Zwart rijden durf ik anders wel niet, want de boetes zijn zeer hoog.”

“Een brommer is veel goedkoper dan een auto en je geraakt er overal veel rapper mee naartoe in de stad.”

“Om grote dingen zoals een kast te vervoeren, vraag ik dat aan mensen die wel een auto hebben. ’t Is op den duur wel ambetant om het altijd te moeten vragen. Je hangt dan weer van anderen af. Er zijn wel winkels die gratis thuis leveren, maar dat is niet altijd zo.”

“Ik zou willen besparen door een abonnement te kopen voor de bus, maar dan moet je al het geld in één keer kunnen neerleggen. Dat is me tot nu toe niet gelukt. Ik koop altijd gewone ticketten.”

“Ge zou moeten weten hoeveel kilometer wij te voet afleggen door de stad. Dat is de manier waarop we nog het meest besparen op vervoer: alles te voet afleggen.”

← schoolkosten

“Van sommige scholen weet ik dat ze duur zijn. Ik zal mijn kinderen zeker al niet naar die scholen sturen omdat ik op voorhand weet dat er problemen van komen. Ik zou ze er wel willen naar toe sturen, want ’t schijnt dat dat goede scholen zijn voor te leren.”

“We vinden het altijd zelf zeer erg, maar onze kinderen mogen soms niet meedoen aan hele dure activiteiten op school.”

“Op boeken kan je niet besparen, want dat hebben ze nodig.”

“Ik betaal gewoon niet aan de school. Ik heb ook niet gevraagd naar al die dure activiteiten. Het gebeurt dat er dan iets geregeld wordt met de sociale kas. En anders is ’t een hoop miserie met den directeur.”

België is een land met een hoge welvaart en levensstandaard. Onze stelsels van sociale zekerheid en bijstand dragen er toe bij dat België één van de laagste armoedecijfers van de westerse wereld heeft. Onderzoek¹⁰ leert ons dat dankzij onze sociale zekerheid een groot percentage gezinnen ontsnapt aan de armoede.

Die doelmatigheid van de sociale zekerheid qua armoedebestrijding is in de jaren negentig echter afgenomen. Dit mag geen verwondering wekken. De sociale uitkeringen werden namelijk sinds midden de jaren tachtig niet meer aangepast aan de evolutie van de welvaart van de rest van de bevolking. Dit moet wél verontwaardiging opwekken. De gevolgen van té lage uitkeringen zijn namelijk alarmerend. Armen worden steeds afhankelijker van liefdadigheid. De wildgroei van organisaties die hoofdzakelijk materiële hulp ‘bedelen’ is daar een pijnlijk voorbeeld van.

Door het structureel tekort aan financiële bestaansmiddelen geraken armen daarenboven nóg vaster in het multi-dimensioneel web dat armoede is. Noodgedwongen moeten ze schulden maken voor basisbehoeften. De onvermijdelijk gevoelens van schaamte en vernedering die daaruit voortvloeien, zijn opnieuw een voedingsbodem voor het sowieso al vaak negatieve zelfbeeld waarmee armen opgezaaid werden.

Té lage sociale uitkeringen veroorzaken m.a.w. systematisch overmatige overlevingsschulden, sociale uitsluiting en armoede.

Wil de overheid echt werk maken van de preventie van overmatige schuldoverlast bij (kans)armen dan zijn werken aan striktere wetgeving m.b.t. kredietverlening, vorming en preventie en optimalisatie van schuldbemiddeling niet genoeg. Als de uitkeringen niet snel worden aangepast aan de evolutie van de welvaart, is dit dweilen met de kraan open.

Het concept van de actieve welvaartsstaat bevestigt de idee dat werk de hefboom is die armoede kan uitroeien. Men gaat hiermee voorbij aan de dieperliggende factoren die armoede veroorzaken en bestendigen. Het is trouwens een risicovolle illusie te veronderstellen dat, eens de actieve welvaartsstaat op volle toeren draait, iedereen volwaardig werk en een volwaardig inkomen zal hebben.

Verschillende verenigingen waar armen het woord nemen sloegen de handen in elkaar. Ze berekenden het minimuminkomen waarover een alleenstaande en een gezin met twee kinderen moeten beschikken om menswaardig te kunnen leven.

Het verschil tussen het berekende eindresultaat en de werkelijke uitkeringen en zelf sommige lonen, is onthutsend. De cijfers tonen aan dat een groot deel van de bevolking permanent onder zware financiële druk moet leven. De armsten onder hen kunnen zelfs onmogelijk de basisbehoeften van hun gezin waarborgen.

¹⁰ Cantillon e.a., Sociale indicatoren 1976-1997. Antwerpen, in: Berichten Centrum voor Sociaal Beleid, UFSIA, 1999

De verenigingen die een bijdrage leverden aan dit dossier zijn vragende partij om daarover het gesprek te voeren met de bevoegde beleidsverantwoordelijken.

Een menswaardig inkomen is een noodzakelijke voorwaarde om een menswaardig leven te kunnen leiden. Het project dat de actieve welvaartsstaat is, mag niet het alibi worden om niets te veranderen aan de dramatische levenssituaties waarin heel wat gezinnen verplicht moeten leven.

- Cantillon e.a., Sociale indicatoren 1976 - 1997. Antwerpen, in: Berichten Centrum voor Sociaal Beleid, UFSIA, 1999
- Goris J., Stuur de rekening maar naar het OCMW! Budgetbegeleiding, budgetbeheer en schuldbemiddeling in de Antwerpse OCMW's, Antwerpen, Stichting Welzijnszorg Provincie Antwerpen, 1999, 94 blz.
- Koning Boudewijnstichting i.s.m. ATD Vierde Wereld en Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten, Algemeen Verslag over de Armoede. Rapport in opdracht van de Minister van Sociale Integratie, Brussel, 1995, 431 blz.
- Ministerie van Sociale Zaken, Volksgezondheid en Leefmilieu, Beleidsnota voor het begrotingsjaar 2000. 1. Algemene beleidslijnen van de Minister van maatschappelijke Integratie en Sociale Economie. A. Beleidsnota armoede, Brussel, 1999, 26 blz.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, afdeling Algemeen Welzijnsbeleid, Legislatuurrapport 1995-1999, Vlaamse Intersectoriële Commissie Armoedebestrijding, Brussel 1999, 104 blz.
- Recht-Op v.z.w., Dossier voedselbedeling, Antwerpen, 1998, 15 blz.
- Stad Antwerpen / Stedelijke Armoedecel, Beleidsnota voor een stedelijk armoedebeleid. Antwerpen zorgzame stad, Antwerpen, 2000, 42 blz.
- Van den Bosch K., Wat heeft een gezin nodig om rond te komen? Budgetnormen voor drie type-gezinnen. Antwerpen, in: Berichten Centrum voor Sociaal Beleid, UFSIA, oktober 1997, 28 blz.
- VICA-themagroep welzijn, Vandeneede W. (red.), Schulden. Insteek Interministeriële Conferentie voor Maatschappelijke Integratie (tussentijdse rapport), Brussel, 2000, 15 blz.
- Vlaamse Intersectorale Commissie Armoedebestrijding, Verslag verenigde vergadering VICA en verenigingen waar armen het woord nemen 4 juli 2000, Brussel, 2000, 24 blz.
- Vranken J., Geldof D. en Van Menxel G., Armoede en Sociale Uitsluiting, Jaarboek 1999, Leuven, Acco, 1999, 431 blz.

✓ **RECHT-OP v.z.w.**

werking Schijnpoort-Dam

Lange Lobroekstraat 34
2060 Antwerpen
tel.: 03/217 43 70
fax: 03/217 43 79
e-mail: rechttop.dam2@yucom.be

werking Kiel

Hendriklei 19
2660 Antwerpen
tel.: 03/825 35 02
fax: 03/828 85 34
e-mail: rechttop.kiel@yucom.be

Beide werkingen hebben een eigen groepswerking en voorzien individuele - en gezinsondersteuning voor de groepsleden. Elke groep werkt aan een eigen thema. Regelmatig is er samenwerking of zijn er kruisbestuivingen.

✓ **SAMENWERKINGSVERBAND TURNHOUT**

Otterstraat 116
2300 Turnhout
tel.: 014/44.26.78
fax: 014/44.26.75

☛ **Binnen zonder bellen v.z.w.**, Begijnenstraat 39, 2300 Turnhout

Binnen zonder bellen stelt een huis ter beschikking als ontmoetingsruimte voor armen. Het is een café zonder bier waar allerlei ontspannende activiteiten plaatsvinden en waar men wekelijks kan genieten van een maaltijd aan een democratische prijs.

De werking wordt gedragen door vrijwilligers. De bezorgdheid om steeds nieuwe mensen aan te spreken leeft voortdurend.

Binnen zonder bellen stelt het huis bijna dagelijks ter beschikking van verschillende groepen als vergaderlokaal of ontmoetingsruimte.

☛ **De Anjer v.z.w.**, Hannuitstraat 10, 2300 Turnhout

De Anjer is een v.z.w. die groeide vanuit de persoonlijke ervaringen dat er nog steeds honger wordt geleden. Deze groep vrijwilligers deelt wekelijks aan meer dan duizend gezinnen uit Turnhout en omstreken voedselpakketten uit. Op die manier proberen zij armen uit hun isolement te halen en hen contact te laten leggen met andere verenigingen.

☛ **Mensen met een hart**, Elandersplantsoen 8, 2300 Turnhout

Mensen met een hart brengt mensen bij elkaar die weten wat het betekent om in armoede te leven. De vereniging wordt door henzelf gedragen. Zij zijn overtuigd van het recht van elke mens om geteld te worden. Tijdens hun maandelijkse bijeenkomsten werken zij rond allerlei thema's die hen in hun dagelijks leven bezighouden. De mensen leren er van elkaar en ondervinden er steun van elkaar.

Mensen met een hart zet ook stappen naar het beleid en andere organisaties in de overtuiging dat er aan oplossingen voor armoede kan worden gewerkt.

☛ **W.inT.**, Otterstraat 116, 2300 Turnhout

Wonen in Turnhout (W.inT.) is een beweging die werkt aan de problemen van wonen in Turnhout. Het is een vereniging voor en door (kans)armen die is ontstaan als opbouwwerkproject vanuit v.z.w. Priso. Maandelijks komt de groep bijeen. Er wordt gepraat, er wordt vorming georganiseerd. De groep werkt aan structurele oplossingen voor de woonproblemen die zij zich prioritair stellen.

Van uit de gratie naar integratie.

Methodieontwikkeling in een buurtgerichte basiswerking met gezinnen die in armoede leven.

november 1996 - 56 blz. - 300 fr.

Naar een open-armen-beleid.

Beleidsaanbevelingen voor de participatie van armen aan wijkontwikkeling.

juli 1997 - 71 blz. - 250 fr.

Dossier voedselbedeling.

november 1998 - 26 blz. - 100 fr.

Recht-op wonen.

Naar een betere procedure van onbewoonbaarverklaring.

december 1998 - 32 blz. - 100 fr.

Werkingsverslag 1998

mei 1999 - 27 blz. - 150 fr.

Onderwijs : gratis ?

mei 1999 - 26 blz. - 100 fr.

Werkingsverslag 1999

januari 2000 - 49 blz. - 150 fr.

Dossier Kinderopvang.

“Mag ik mijn kinderen meebrengen?”

juni 2000 - 31 blz. - 150 fr.

Werkingsverslag 2000

januari 2001 – 48 blz. – 200 fr.

Recht op cultuur.

Drempels die mensen in armoede belemmeren in hun culturele participatie.

januari 2001 – 29 blz. – 200 fr.

Justitiehuizen: luchtkastelen?

Mensen in armoede vragen toegankelijker rechtshulp.

mei 2001 – 46 blz. – 200 fr. **(verkrijgbaar vanaf juli 2001)**